

PSIHOLOGIE - PSIHOTERAPIE

Colecție coordonată de
Simona Reghintovschi

Howard Gardner
în colaborare cu Emma Laskin

Miști conducătoare

Istории de viață ale liderilor mondiali

Traducere din engleză de
Smaranda Nistor

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
VASILE DEM. ZAMFIRESCU
Director editorial:
MAGDALENA MĂRCULESCU
Redactor:
RALUCA HURDUC
Coperta:
FABER STUDIO
Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN
Dtp:
OFELIA COȘMAN
Corectură:
SÎNZIANA DOMAN
EUGENIA URSU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

GARDNER, HOWARD

Minți conducătoare: istorii de viață ale liderilor mondiali /

Howard Gardner (în colab. cu Emma Laskin); trad.: Smaranda Nistor. -

București: Editura Trei, 2014

ISBN 978-606-719-020-5

I. Laskin, Emma

II. Nistor, Smaranda (trad.)

316.46(100):929

Titlul original: *Leading Minds. An Anatomy of Leadership*

Autor: Howard Gardner

Copyright © 1995, 2011 by Howard Gardner

Copyright © Editura Trei, 2014

Prezenta ediție s-a publicat prin acord cu Agenția literară Livia Stoia

O.P. 16, Ghișeu 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20

e mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN: 978-606-719-020-5

Cuprins

9	<i>Prefață la ediția 2011</i>
	Partea I. Un cadru de referință pentru leadership
31	<i>Capitolul 1.</i> Introducere. O abordare cognitivă a leadershipului
63	<i>Capitolul 2.</i> Dezvoltarea umană și leadershipul
98	<i>Capitolul 3.</i> Poveștile liderilor
	Partea a II-a. Studii de caz — de la domenii la națiuni
145	<i>Capitolul 4.</i> Margaret Mead Observatoarea unor societăți diverse își educă propria societate
182	<i>Capitolul 5.</i> J. Robert Oppenheimer Profesorul de fizică și lecțiile politicii
219	<i>Capitolul 6.</i> George C. Marshall Întruparea soldatului bun
249	<i>Capitolul 7.</i> Papa Ioan al XXIII-lea Redescoperirea spiritului Bisericii
278	<i>Capitolul 8.</i> Martin Luther King Jr. Lider într-un mediu care se schimbă cu rapiditate
317	<i>Capitolul 9.</i> Margaret Thatcher Un simț fără echivoc al identității
350	<i>Capitolul 10.</i> O generație de lideri mondiali

	Partea a treia. Concluzie. Un leadership care privește spre viitor
389	<i>Capitolul 11.</i> Jean Monnet și Mahatma Gandhi Leadershipul dincolo de granițele naționale
420	<i>Capitolul 12.</i> Lecțiile trecutului, implicații pentru viitor
461	<i>Bibliografie</i>
483	<i>Note</i>

*În memoria lui
Judith Krieger Gardner (1943–1994),
care a înrâurit gândurile, sentimentele și faptele
tuturor celor care au cunoscut-o*

și a lui

*Erik Homburger Erikson (1902–1994),
dascăl și prieten, care a înrâurit gândurile,
sentimentele și faptele unei întregi generații.*

Prefață la ediția 2011

Câteva cuvinte despre contextul cărții

Între numeroasele cărți pe care le-am scris de-a lungul ultimilor patruzeci de ani, *Minți conducătoare* pare să fi presupus cel mai mare salt de la un subiect la altul. Înainte de publicarea ei, mă socoteam, și eram socotit de alții, un psiholog care studiază dezvoltarea umană, mai ales în sfera cognitivă. Scriesem mai multe cărți despre mintea umană, majoritatea având în titlu cuvântul „minte” — *mind*. Până la începutul anilor 1980, eram în primul rând un psiholog cercetător care scria pentru alți psihologi. Dar după publicarea în 1983 a cărții mele *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences* („Cadre mentale: teoria inteligențelor multiple”), mi-am concentrat atenția asupra chestiunilor care țin de învățământ și educație; într-adevăr, subiectele despre care scriam, ca și auditoriul căruiua mă adresam făceau parte din acest sector al societății.

Apoi însă, aparent pe neașteptate, cu ajutorul competent al Emmei Laskin, am publicat în 1995 o carte despre leadership. În cartea aceea, a cărei prefață o citiți domniile voastre acum, mă ocupam de un subiect considerat prin tradiție ca aparținând de drept științelor politice sau istoriei. Nu doar că scriam despre

10 o chestiune care pare mult îndepărtată de dezvoltarea cognitivă a individului, dar mai scriam și despre leadership într-un mod care i se adresa mai degrabă publicului larg decât cititorului de specialitate. Și, cireașa de pe tort, concepția mea părea una idiosincrazică: ce caută niște oameni ca antropoloaga Margaret Mead, fizicianul J. Robert Oppenheimer sau intelectualul Robert Maynard Hutchins în compania unui papă, a unui prim-ministru și a unui general de armată?!

Realitatea este că, într-adevăr, *Minți conducătoare* chiar a constituit un punct de cotitură pentru mine, ocazia de a mă adresa unor noi categorii de public, interesate de politicile publice și de cele economice, și de a-mi „exprima nemulțumirea” față de niște subiecte aparținând categoriei evenimentelor curente. Acum însă, profitând de posibilitatea de-a privi lucrurile în retrospectivă, e foarte ușor — cel puțin pentru mine — de văzut de ce, chiar la mijlocul vieții, am ales să scriu și să public o carte despre leadership.

Încă din copilărie am fost fascinat de politică și de istorie; devoram cu lăcomie ziare și reviste de opinie, și nu mă puteam abține să nu deschid radioul sau televizorul când se difuzau emisiunile de actualități. Decizia de a scrie despre leadership mi-a dat posibilitatea să-mi valorific pasiunile, ca veritabil dependent de istorie și știri. În acest sens subteran, s-ar putea spune că lucram la această carte de zeci de ani.

Cartea poate fi văzută și ca rod organic al preocupărilor mele din anii imediat anteriori. După ce mi-am publicat cartea despre inteligențele multiple, am fost adeseori întrebat dacă există și forme diferite de creativitate. Am hotărât să mă concentrez pe această chestiune în două moduri: (1) formularea, cu ajutorul colegilor Mihaly Csikszentmihalyi și David Henry Feldman,

a unui cadru analitic general pentru înțelegerea modului în care își fac apariția noile idei și practici; (2) desfășurarea unor studii de caz intensive ale unor indivizi care, postulam eu, ieșeau în evidență din punctul de vedere al creativității manifestate în mai multe domenii intelectuale. Cu doar doi ani înainte să apară *Minți conducătoare*, am publicat o carte cu concluziile mele.

În *Creating Minds: An Anatomy of Creativity Seen through the Lives of Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham, and Gandhi* („Minți creatoare: o anatomie a creativității văzută prin viețile lui Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham și Gandhi”), apărută inițial în 1993, cu o reeditare în 2011, am studiat șapte indivizi de o creativitate exemplară, toți atingându-și apogeul în materie de inovații revoluționare în jurul anului 1900. Între acești creatori existau multe similitudini frapante, dar și unele diferențe surprinzătoare. Mie mi s-a părut însă evident încă de la bun început că Mahatma Gandhi se deosebea în câteva moduri esențiale de ceilalți șase indivizi, care erau lideri din *interiorul* unor domenii bine definite ale realizării umane, cum ar fi fizica, pictura sau poezia. Dimpotrivă, Gandhi încerca să inspire și să schimbe o întreagă națiune — de fapt, după cum s-a și vădit în cele din urmă, întreaga omenire. *Minți conducătoare* reprezintă o strădanie de a merge mai departe decât cei șase creatori enumerați mai sus și de a înțelege ce anume îi distinge de restul oamenilor pe indivizii care își propun să ajungă lideri în mai multe domenii și grupuri de interese.

În paralel cu preocuparea pentru chestiunea indivizilor care s-au evidențiat prin capacitățile lor creative sau de leadership, mi-am continuat cercetările privind metodele cele mai bune de a-i educa pe copiii și tineri.

În cartea *The Unschooled Mind: How Children Think, and How Schools Should Teach* („Mintea neșcolită sau cum gândesc copiii și cum ar trebui să se predea în școli“), publicată în 1991 și reeditată în 2011, am încercat să înțeleg de ce copiii asimilează experiențe și dobândesc abilități diverse cu atâta ușurință în primii ani de viață, iar apoi întâmpină atât de mari greutăți în a-și însuși cum se cuvine disciplinele care formează baza educației școlare obișnuite. Cercetările întreprinse de mine m-au convins că, în jurul vârstei de cinci ani, ființele umane posedă deja o „minte neșcolită“ bine conturată, care constă din teorii simple despre minte și materie. Oricât de drăgălașe, aceste teorii sunt foarte adesea nechibzuite sau incontestabil false. Deși sistemul de învățământ organizat își dă toată silința să remodeleze mintea copilului de cinci ani, transformând-o într-un intelect apt de conceptualizări mai sofisticate, majoritatea școlilor, din cele mai multe locuri, eșuează în îndeplinirea acestei misiuni. De fapt, cu excepția indivizilor care devin experți în domenii specifice și ajung să gândească efectiv într-un mod fundamental diferit despre lume, mulți adulți continuă să teoretizeze cam în același fel ca atunci când erau copii.

Implicațiile acestei concluzii sunt surprinzătoare din punct de vedere științific și neliniștitoare dintr-o perspectivă societală. Dacă un lider își propune să vorbească maselor dintr-o țară sau în dialectele mai multor domenii diferite, el trebuie, atunci, pur și simplu, să înceapă prin a se adresa „minții copilului de cinci ani“, cum o numesc eu. Liderul trebuie fie să accepte mintea infantilă drept un dat, fie, după modelul unui educator hotărât, să încerce să modeleze acel intelect imatur. Așa cum arătam mai amănunțit în *Unschooled Mind*, călăuzirea indivizilor dincolo de orizontul minții preșcolarului se dovedește o sarcină formidabilă.

Fără să-mi dau seama inițial, direcțiile distincte de studiu pe care le-am urmărit aproape simultan în *Creating Minds* și *Unschooling Mind* erau sortite să se reunească în această carte: *Minți conducătoare*. Aici, eu studiez o serie de lideri ai secolului trecut, pentru a explica ceea ce eu consider drept aspectele cele mai importante ale leadershipului, din perspectiva psihologiei. Într-o formulare succintă, liderul este un individ (sau, mai rar, o mulțime definită de indivizi) care exercită un efect semnificativ asupra gândurilor, sentimentelor sau comportamentelor unui număr important de alți indivizi. Majoritatea liderilor recunoscuți ca atare — să ne gândim, spre exemplu, la Franklin Roosevelt sau Winston Churchill — sunt „direcți”, în sensul că se adresează publicului în mod nemijlocit, față în față. Am adus însă în atenție și un fenomen până aici nerecunoscut, anume leadershipul indirect: în cadrul acestei varietăți, indivizii exercită un impact prin operele pe care le creează.

Indiferent dacă sunt direcți sau indirecti, liderii configurează povești — în principal povești identitare. Are mare importanță ca un lider să fie bun povestitor, dar tot atât de important este ca el să întrupeze acea poveste în propria lui viață — prin modul cum trăiește. Atunci când un lider spune povești experților dintr-un domeniu, acestea pot fi foarte sofisticate; dar când liderul se adresează unui grup diversificat și eterogen, povestea trebuie să fie suficient de elementară încât să poată fi pricepută de mintea lipsită de instrucție — mintea „neșcolită”.

Depart de a fi o adunătură pestriță, liderii studiați de mine au fost atent și strategic aleși pentru a întări argumentația cărții. Am vrut să arăt prin aceste exemple că distanța dintre prototipul

14 liderului direct și cel al liderului indirect nu este una absolută, ci poate fi parcursă în pași mici: se poate porni de la un Einstein sau de la o Virginia Woolf, pentru a se ajunge în celălalt capăt al continuumului, la o Margaret Thatcher sau la un Gandhi. Ceea ce le permite liderilor de tipul lui Einstein sau Picasso să-i influențeze pe alții constă mai puțin în vorbele pe care le rostesc în prezența altor oameni, cât în ideile și operele pe care ei, adesea lucrând singuri, le creează și le fac publice. Alți lideri, ca Margaret Mead și J. Robert Oppenheimer, reprezintă cazuri intermediare, cumva contrariante; deși încep prin a crea opere care îi influențează pe colegii lor din domeniile în care au ales să lucreze, respectiv antropologia, fizica și dreptul, până la urmă, grație forței de convingere a ideilor pe care le expun și în urma deciziei lor de a pătrunde în arena publică, acești oameni ajung să manifeste măcar câteva din trăsăturile specifice liderilor direcți.

Prin toată această galerie de exemple am vrut să ilustrez modurile în care poveștile trebuie să fie modificate pe măsură ce liderul trece de la poziția în care se adresează doar unui grup puțin numeros și relativ omogen (cum ar fi o mulțime precis definită a specialiștilor dintr-o disciplină profesională sau de la o universitate) la aceea în care publicul său este o populație numeroasă și foarte eterogenă (cum ar fi o sumedenie de oameni nevoiași sau cetățenii unui stat-națiune). Deși aș fi putut să aleg instanțe diferite ale unei categorii (Ronald Reagan, de exemplu, în locul lui Margaret Thatcher, în categoria liderilor unei națiuni), categoriile ca atare și ordinea în care le-am prezentat țin nemijlocit de ideile argumentate în această carte.

În paralel cu portretele detaliate a opt lideri am inclus și o trecere în revistă a zece lideri politici și militari importanți din secolul al douăzecilea.

Odată cu publicarea cărții, s-au ridicat mai multe probleme pe care în prima ediție nu le-am tratat deloc sau le-am tratat cu mai puțină atenție decât s-ar fi convenit. Pentru început, mi s-a pus întrebarea dacă alegerea mea în privința liderilor studiați nu reflectă, de fapt, propriile mele sentimente de simpatie sau admirație. Cu siguranță că-i prefer pe unii lideri, și nu pe alții, iar eșantionul meu se prea poate să fie înclinat în favoarea celor pe care îi admir. Este însă foarte important să nu facem confuzie între descriptiv și normativ. Scopul meu în această carte este acela de a descrie trăsăturile caracteristice ale leadershipului eficient, indiferent dacă se întâmplă ca eu să-i admir pe indivizii în cauză sau politicile pe care ei le-au promovat. De fapt, analiza mea ar fi inacceptabilă ca demers intelectual dacă nu s-ar aplica decât indivizilor față de care am sentimente pozitive.

O altă problemă apărută a fost aceea dacă eu, în studiile pe tema leadershipului (și în cele având ca subiect creativitatea), nu mă arăt, cumva, pur și simplu elitist. Fără îndoială, eu scriu despre oameni care sunt extraordinari. Fac acest lucru, în parte, ca să repar un dezechilibru din literatura dedicată științelor behavioriste. Până acum a predominat prezența că, dacă reușim să înțelegem formele obișnuite de creativitate sau de leadership, vom putea înțelege mai bine vârfurile de performanță. Eu cred că acest raționament trebuie să fie întors pe dos. E mult mai probabil să înțelegem formele uzuale, cu nimic ieșite din comun, de leadership dacă avem o cunoaștere mai de profunzime privind exemple indiscutabile de leadership autentic ale unor lideri puternici și convingători.

Aș vrea totuși să mai adaug ceva. Indivizii extraordinari se poate să fie produsul întâmplării, dar realizările lor — atât cele pozitive, cât și cele negative — constituie o parte importantă a istoriei omenirii. Cum ar arăta secolul al XIX-lea fără Napoleon sau fără Lincoln? Cum ar arăta secolul al XX-lea fără Stalin, Hitler sau Roosevelt? Într-adevăr, ca să fiu puțin provocator, aș putea întreba cum credeți că ar arăta primul deceniu din noul mileniu fără a-l lua în considerare pe Osama bin Laden? Pradă unei ideologii, criticile postmoderne la adresa leadershipului — optici care contestă rolul liderului sau orice pretenție de excepționalitate — riscă să oculteze o realitate vitală, și milenară, care ține de existența omenirii.

Dar cum rămâne cu focalizarea mea, atât în educație, cât și în studierea leadershipului, pe forța minții neinstruite? Modul în care eu tratez acest subiect ridică întrebarea dacă este posibil, *vreodată*, să convingi publicul larg să adopte o viziune sofisticată asupra vreunei chestiuni. Într-adevăr, toate studiile mele vin să accentueze concluzia că teoriile inițiale pe care copiii și le formează sunt extraordinar de rezistente în timp și că este extrem de dificil să introduci un mod de gândire mai complex și mai diferențiat. Aș fi lipsit de loialitate față de propriile-mi constatări dacă aș da de înțeles măcar că un nivel superior de sofisticare poate fi atins fără dificultate.

Și totuși, în ciuda ororilor din istoria omenirii și a oscilațiilor pendulului, se poate semnala apariția treptată a unor moduri mai sofisticate de gândire, în sfera moralității și a civismului. Eroi mei personali sunt oameni ca Mahatma Gandhi, Jean Monnet și Nelson Mandela, care au trudit fără preget timp de decenii ca să dezvolte în auditoriile lor un mod mai complex de a vedea relațiile interumane. Aici constat că sunt de acord cu Freud, care

scria odată: „Glasul intelectului este unul firav și molcom, dar care nu are odihnă până ce nu s-a făcut auzit. În cele din urmă, după nesfârșite respingeri repetate, reușește“. Acesta este unul dintre puținele lucruri asupra cărora ne putem declara optimiști când vine vorba de viitorul omenirii.

Reflecții pe marginea ultimilor cincisprezece ani

Deși subiectul leadershipului și domeniul „studiilor despre leadership“ cu siguranță au existat și mai devreme, puțină lume s-ar fi putut declara pregătită pentru explozia de interes din ultimii ani. După toate probabilitățile, cartea mea a fost un simptom al acestui nou interes, mai degrabă decât o scânteie care să-l ațâțe. Contribuțiile câtorva cărturari importanți — Warren Bennis, James McGregor Burns, John Gardner și Barbara Kellerman — au fost unul dintre ingrediente. Predominanța în creștere a sectorului corporatist în America și în alte țări dezvoltate alături de rolul crucial al directorilor generali și al altor membri din echipa de conducere corporatistă au contribuit și ele, fără îndoială. Gradul sporit de conștientizare a problemelor globale — cum ar fi sărăcia, schimbarea climatică, tratamentul bolilor și corupția — și dificultățile asociate gestionării lor au adus, de asemenea, în prim-plan nevoia de lideri competenți, informați și cu mintea limpede. Variatele traume ale perioadei — atacurile teroriste din 11 septembrie, crizele financiare din anii 2000 și 2008, instabilitatea din vaste regiuni ale Africii și ale Orientului Mijlociu — au atras și ele atenția asupra prețului pe care cu toții îl plătim din cauza liderilor slabi sau lipsiți de eficiență.

Nu sunt chiar atât de lămurit de ce, în broșurile și pe paginile de internet ale instituțiilor de învățământ, pregătirea liderilor apare atât de frecvent promovată. Nu mi-e deloc clar în ce măsură publicul se așteaptă ca instituțiile noastre să pregătească lideri, față de situația în care instituțiile caută să se distingă prin promisiunea de a cultiva o ofertă abundentă pentru care s-ar putea să nu existe cerere suficientă. Acestea fiind spuse, e greu să nu fii frapat de pretenția cvasiuniversală pe care o emit o sumedenie de licee și universități de pe tot globul cum că ele — și, eventual, *numai* ele — au descoperit formula magică prin care se făurește leadershipul.

Domeniul — mulțimea de instituții sociale și de „paznici ai accesului“, care au ca preocupare principală subiectul leadershipului — a explodat de-a dreptul. Nimeni nu mai poate ține pasul cu potopul de publicații, periodice, site-uri web, instituții, organizații și programe de instruire care se ocupă de leadership. Creșterea gradului de informare — și de cunoaștere bine organizată — în materie de leadership nu e nici pe departe la fel de izbitoare, dar mi-ar plăcea să cred că avalanșa de scrieri, inclusiv cartea de față, a reușit măcar să ne ascută și să ne rafineze percepția legată de natura leadershipului, felul în care acesta poate fi cel mai bine cultivat și, dacă este posibil, impulsionat în direcția unor finaluri pozitive.

După ce am selectat, cu aproape douăzeci de ani în urmă, opt lideri asupra cărora să-mi concentrez atenția, mă întreb dacă astăzi aș alege o listă oarecum diferită. Cel puțin ca exemple de sectoare ale societății cum ar fi armata sau clerul, eu cred că am luat niște decizii rezonabile. Unele nume, cum ar fi Martin Luther King Jr., rămân la fel de bine cunoscute ca întotdeauna. Altele, cum ar fi J. Robert Oppenheimer, sunt mult mai puțin

cunoscute — și ar putea fi înlocuite cu ușurință de personaje mai aproape de epoca prezentului, cum ar fi omul de știință Noam Chomsky, rectorul Derek Bok sau liderul corporatist Bill Gates. Foarte diferit de Papa Ioan al XXIII-lea, Papa Ioan Paul al II-lea este și el tot atât de demn de a fi studiat.

O persoană pe care sigur ar trebui s-o adaug este Nelson Mandela, în mod justificabil cel mai admirat personaj al timpului nostru. Iar moștenirea perenă lăsată nouă de Martin Luther King Jr. și Nelson Mandela — și de mai puțin cunoscuții disidenți Liu Xiaboa, din China, și Aung San Suu Kyi, din Birmania — stă mărturie pentru incomparabila însemnătate a lui Mahatma Gandhi, care, în opinia mea, este cel mai important om din ultimul mileniu.

Există un volum considerabil de scrieri despre liderii portretizați aici. La sfârșitul prefeței am prezentat o listă cu câteva dintre cărțile care ne-au ajutat să progresăm în a-i înțelege mai bine pe acești indivizi și a le înțelege capacitatea de leadership.

Leadershipul în era „veridicismului”, aberații și Twitter

La fel cum sfera politică și cea economică au fost scuturate de convulsii în ultimele decenii, și lumea noastră, în general, s-a văzut modificată de multe schimbări tehnologice, culturale și chiar epistemologice. Eu rezum toate aceste schimbări printr-un trio de concepte: „veridicism”, aberații și Twitter.

Termenul „veridicism”^{*} a fost lansat de comicul de televiziune american Stephen Colbert. În mod normal, aplicăm predicatul „adevărat” enunțurilor logice pentru care se pot obține

* „Truthiness” în original. (N.t.)

20 dovezi verificabile. (Invers, dacă este imposibil de imaginat o situație în care enunțul cu pricina ar putea fi infirmat, îl socotim mai degrabă o chestiune care ține de credință, și nu de rațiune.) Dintotdeauna oamenii au mințit, iar liderii n-au rămas nici ei, nici pe departe, imuni la acest păcat — de fapt, una dintre cele mai faimoase și cinice declarații ale propagandistului nazismului, Josef Goebbels, este aceea că „cu cât minciuna e mai mare, cu atât mai mulți oameni o vor crede”.

Ce a adăugat Colbert este că, în ziua de azi, simpla enunțare a unei stări de lucruri de către o persoană cunoscută e suficientă pentru a-i conferi enunțului respectiv valoare de adevăr. Deci, indiferent dacă un lider republican este numit „criminal de război” de către un membru al Partidului Democrat sau o dezbatere privind procedurile medicale pentru ultimele momente de viață este numită „comisia morții”, de către un purtător de cuvânt republican, aceste declarații sunt socotite adevărate prin simplul fapt că au fost rostite în mod repetat în spațiul public.

Cauza acestei stări de lucruri este fără îndoială complexă. În cartea mea din 2011 intitulată *Truth, Beauty, and Goodness Reframed* („Despre adevăr, frumusețe și bunătate în alt cadru”), eu susțin că adevărul se vede pus în dificultate din trei direcții complementare: (1) un volum crescând de cunoștințe despre marea diversitate a civilizațiilor și a culturilor de pe glob, multe dintre ele având viziuni clar incompatibile despre lume; (2) critica postmodernă a noțiunilor tradiționale, cum este cea a adevărului, conform căreia pretențiile de enunțare a adevărului sunt considerate simple afirmări ale puterii; (3) tendința ființei umane, mai ales în adolescență și în prima parte a perioadei de viață adultă, spre a adopta poziții relativiste („și tu ai dreptul la opinia ta, așa cum și eu am dreptul la opinia mea”). Oricare ar

fi ponderea relativă a acestor factori, alături și de a altora, pare destul de clar că leadershipul devine mai greu de susținut atunci când povestea fiecăruia este considerată egal valabilă cu a celorlalți, indiferent de dovezile aduse spre confirmare.

Orice observator al scenei contemporane poate remarca explozia de informații, declarații și contradicții din eter sau din manifestarea lui contemporană: ciber spațiul. Neîndoios că măcar o parte din toată această informație este valoroasă, ba chiar neprețuită. Dar multe din lucrurile disponibile în lumea digitală sunt simple vorbe de clacă, zvonuri lansate la întâmplare, păreri personale confundate cu raționamente sau dovezi și altele asemenea. Eu numesc această stare de lucruri „aberații”. În ultimă instanță, dacă există suficient timp și se investește destul efort de analiză prudentă, este posibil să ajungem, cu mai multă siguranță decât înainte, la starea efectivă de fapt. Dar, pentru cei mai mulți dintre noi, în majoritatea timpului, sentimentul este acela că ne înecăm la propriu în aberații.

În sfârșit, așa cum dovedește site-ul de socializare Twitter, astăzi sunt la mare preț mesajele scurte, plastice în exprimare și memorabile. Poate că nu neapărat chiar atât de scurte cât cele 140 de caractere pe care le permite un „tweet”. Dar, date fiind forțele publicității și ale divertismentului, pe de o parte, și presiunile nemiloase asupra timpului nostru, pe de alta, pare că nimic nu contează mai mult și nimic nu e la mai mare preț decât să treci imediat la obiect și să eviți orice fel de complexitate. Einstein remarca odată, mai în glumă, mai în serios: „Totul ar trebui să fie cât mai simplu cu putință, dar nu mai simplu decât atât”. Din păcate, prioritatea acordată conceptualizării în limita unui mesaj pe Twitter face să fie mult mai dificilă articularea